

Grafsteen Jan Aarts een kwetsbaar maar betekenisvol monument

door Emmanuel Naaijkens

Het was dit jaar 64 jaar geleden dat Hilvarenbeek en Diessen werden bevrijd door de geallieerde troepen. En nog altijd zijn er plaatsgenoten die kunnen verhalen over hoe het voelde om niet langer in angst te hoeven leven onder het juk van de Duitse bezetter. Enkele ooggetuigen van die donkere episode in onze geschiedenis waren zondag 12 oktober aanwezig op de bijeenkomst op de katholieke begraafplaats aan de Doelenstraat, die in het teken stond van de onthulling van de gerenoveerde grafsteen van Jan Aarts. Onder hen Wim van Breen, Jan Naaijkens en Anna van Dinter, weduwe van Jan Aarts en na de oorlog hertrouwd met Christ van Riel.

Jan Aarts is de enige soldaat uit de toenmalige gemeente Hilvarenbeek, die in de meidagen van 1940 is gesneuveld in de strijd tegen het Duitse leger. Hij werd dodelijk getroffen in een vuurgevecht in de buurt van Middelburg. Aanvankelijk begruof men hem in Zeeland, maar op 19 oktober 1940 vond zijn herbegravenis plaats in de Beekse grond. (De levensgeschiedenis van Jan Aarts is in een bijdrage van Bas Aarts te lezen vanaf pagina 91).

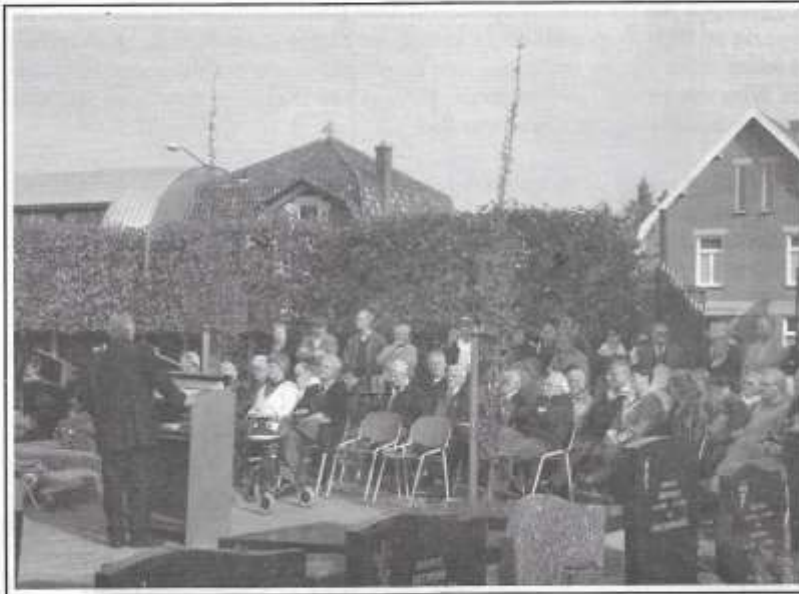

Anneke van Riel –
Van Dinter onthult
met Jan Naaijkens
de gerenoveerde
grafsteen op zondag
12 oktober 2008.
Foto Emmanuel
Naaijkens

Hij kreeg dankzij een geldinzameling onder de bevolking een imposant grafmonument, om uitdrukking te geven aan het diepe respect dat hij zijn leven had gegeven voor zijn land en zijn medeburgers. Maar na bijna zeventig jaar begon het monument tekenen van verval te tonen, en op initiatief van de heemkundige kring, en met steun van de gemeente Hilvarenbeek, konden de zerk en het kruis opgeknapt worden. De restauratie was ove-

rigens geen gemakkelijk opgave, want het graf is van zandsteen en dat materiaal is per definitie kwetsbaar, want gevoelig voor weersinvloeden.

Tijdens een ingetogen, soms emotionele en druk bezochte bijeenkomst op zondag 12 oktober werd het resultaat van de herstelwerkzaamheden zichtbaar gemaakt. Rien Vermaire, voorzitter van de heemkundige kring, zette uiteen dat er bewust voor gekozen was om daar een bijzondere gebeurtenis van maken. Het gaat immers niet alleen om het behoud van een grafmonument, maar vooral ook om het levend houden van de herinnering aan die tijd van onderdrukking en vervolging. De kring ziet het ook als haar taak daar een voortrekkersrol in te vervullen, zei Vermaire en hij wees in dit verband aan de onthulling van de hardstenen bank in de Veldhoven, ter nagedachtenis aan de kleine Joodse gemeenschap die Hilvarenbeek ooit gekend heeft.

Voorzitter Rien Vermaire spreekt de aanwezigen toe. Foto Emmanuel Naaijkens

Wethouder Mieke Hendriks sprak haar grote erkentelijkheid uit voor het initiatief van de kring om het grafmonument te bewaren. In aansluiting op wat Rien Vermaire hierover had gezegd, onderstreepte ze dat het belangrijk is dat ook op deze wijze de geschiedenis voortleeft. "Je moet de historie kennen om jezelf te kennen". Zij bracht nog naar voren dat ook in de toenmalige gemeente Diessen een inwoner als soldaat het leven heeft gelaten in de oorlogsdagen van mei 1940. Korporaal Jan de Vries raakte op 11 mei gewond bij de gevechten om vliegveld Ypenburg. Hij dacht zelf dat de verwondingen meevielen, schreef hij een brief aan zijn familie, maar hij stierf op 26 mei in een Haags ziekenhuis. Voor De Vries is op het kerkhof van Diessen een grafmonument opgericht.

Mobilisatie

Jan Naaijkens was als 'zandhaas' gemobiliseerd en toen hij na de capitulatie terugkeerde in Hilvarenbeek, was het voor hem, en zijn kameraden Jan Kluijtmans en Harrie van de Sande, een uitgemaakte zaak dat Jan Aarts, net als zij woonachtig in de Gelderstraat, een waardige laatste rustplaats moest krijgen. Ze vormden een comité en belegden een bijeenkomst in hotel De Valk om van de bevolking te horen of men hun plan wilde steunen. "De opkomst was overweldigend, de reacties hartverwarmend", aldus Jan Naaijkens. Besloten werd om met de pet het dorp rond te gaan en de opbrengst bedroeg

f. 487,25. In die dagen, met de nog voelbare gevolgen van de crisis van de jaren dertig, een formidabel bedrag. En opnieuw kwam men bijeen in De Valk om het plan voor de besteding van het geld te ontvouwen. Pierre Tooten, die een architectuuropleiding aan de Leergangen in Tilburg volgde, maakte een ontwerp voor een sober maar waardig grafmonument, en de Tilburgse steenhouwer Leander Petit leverde het materiaal. "Alle aanwezigen gingen con amore akkoord met ons plan. Het was indrukwekkend", aldus Jan Naaijken, die toen 21 jaar was.

De onthulling van op 19 oktober 1940 was een gebeurtenis waar de hele bevolking, onder muzikale begeleiding van de harmonieën Concordia en Leonardus, voor uitliep. Ook tientallen oud-strijders gaven acte de presence. "Het grafmonument van Jan Aarts is een eerbetoon aan alle die zich voor ons met hun leven geofferd hebben voor onze vrijheid", aldus Naaijken.

Jan Naaijken houdt een rede bij de herbegraving van Jan Aarts, 19 oktober 1940.

Wim van Breen, voorzitter Serdadu²Kembali en Indië-veteraan, ging in zijn toespraak ook in op de diepere betekenis van het grafmonument. "Er is bijna geen stad of dorp in Nederland waar niet door een monument herinnerd wordt aan mannen en vrouwen die hun leven gaven in de strijd tegen de Duitsers. Hetzij als soldaat, deel uitmakend van het Nederlandse leger, of tijdens de bezetting als ondergrondse strijder of als onschuldig gevangene gezette gijzelaar."

Maar tijdens de bezetting stonden de Duitsers alleen de oorlogsmonumenten toe voor Nederlandse soldaten die in de meidagen van 1940 waren gesneuveld. "De tijdens de bezetting geëxecuteerde illegale werkers en gijzelaars werden om begrijpelijke redenen door de Duitsers zodanig verdonkeremaand, dat de graven na de oorlog vaak moeilijk konden worden teruggevonden. Na 1945 zijn er veel oorlogsmonumenten opgericht. Bijna al deze monumenten waren bedoeld om de door de Duitsers geëxecuteerde slachtoffers waardig te herdenken."

Voor wie en waarom is een oorlogsmonument zo belangrijk, vroeg Van Breen zich af. "Direct na het sneuvelen van een soldaat is het voor zijn naaste kameraden zeer belangrijk dat er zichtbaar een soldatengraf wordt gegraven en als zodanig gemarkeerd. Er zijn tijdens die lange wereldoorlog vaak uit tijdgebrek noodgraven gedolven waarbij

een ruwhouten kruis in het zand werd gestoken waarop de naam soms met krijt haastig werd geschreven. De helm van de gesneuvelde completeerde het simpele soldatengraf. Soms, door tijdgebrek, werd in plaats van een kruis zijn geweer met de loop in de het graf gestoken, als teken dat daar een soldaat lag. Zijn makkers die met hem onder het zelfde vuur lagen, liepen hetzelfde risico getroffen te worden. Zij overleefden het dit keer. Ze begroeven hem en namen vluchtig afscheid, want ze moesten verder; de strijd eiste ze weer op.

Later, veel later komt dat onweerstaanbare gevoel om terug te keren naar die plek om terug te denken aan wat er gebeurd is. Met uitgestelde emoties beleefden ze het moment opnieuw. Begrijpelijk is, en ik hoop dat u het mij vergeeft, dat ik als veteraan een vergelijking maak met mijn drie Indiëjaren. Alleen al in mijn bataljon is het ons 38 keer overkomen dat wij aan het open graf stonden van één van ons. Van 1946 tot 1950 sneuvelde er gemiddeld over heel Indië 32 man per week. Week in week uit, inclusief de zondag".

Erevelden

Vele duizenden veteranen hebben er later lange en dure reizen voor over gehad om terug te keren naar de erevelden voor een emotionele ontmoeting met het verleden, vertelde Van Breen. "Ook sommige ouders, broers en zusters ondernamen de lange dure reis om heel even en eenmalig verenigd te zijn met hun zoon of broer. Deze kleine plek in dat verre tropische land, dit kleine monument was het enige overgeblevene en enig houvast als herinnering aan hun dierbare zoon of familielid. Het was goed te ervaren dat zij hem terugvonden op een stemmig en uitstekend onderhouden ereveld.

In totaal staan daar 6400 simpele witte kruizen met namen. Zij vormen gezamenlijk een monument, een monument om te herdenken en gedenken en stil te staan bij het gebeuren in een ver verleden. Drie keer ondernam ik de reis met als voornaamste doel even stil te staan bij die 38 man die ik stuk voor stuk kende.

Het is daarom van uitermate groot belang dat nabestaanden een aanwijsbare en liefst monumentale plek terug kunnen vinden waar hun geliefde, hun kameraad begraven ligt."

Tot nu, vele jaren na de strijd en bezetting, hebben overlevenden het verhaal van de verschrikkingen van de oorlog mondeling door kunnen geven aan volgende generaties. "Na ons resten alleen de monumenten, dode steen die tot leven komt door de geschiedenis die er bij hoort. Daarom is het van groot belang geweest dat de Heemkundige kring het initiatief nam voor de restauratie van dit monument. De gemeente Hilvarenbeek onderkende dit belang ook en daarmee de historie die er onverbreekelijk mee verbonden is", complimenteerde Van Breen.

Aan de herdenkingsbijeenkomst, die in gepaste sfeer werd afgesloten in museum De Dorpsdokter, verleende ook Cees Prinsen zijn muzikale medewerking. Hij vertolkte enkele klassieke nummers op de gitaar.